

ARCHIVUM SUPPLEMENTUM

ad honorem
BÉLA KOVÁCS
dedicatum

A HEVES MEGYEI LEVÉLTÁR KÖZLEMÉNYEI
KÜLÖNSZÁM

CSIFFÁRY GERGELY: LENKEY JÁNOS EMLÉKE A MAGYAR IRODALOMBAN

Kép: Würtemberg- huszárok Pesten 1848-ban (olajfestmény)

Lenkey János emléke a magyar irodalomban

Régi ismeretek, s újabb adalékok Lenkey János irodalmi utóéletéhez

Ha a Lenkey nevet halljuk, önkéntelenül is legtöbbünknek Petőfi sorai jutnak az eszébe: „Koszorút kötöttem /Cserfa-levelekbül/ Harmat csillog rajta / Öröm könnyeimből.../ Kinek adnám én azt / Kinek adnám másnak/ Mint vitéz Lenkei / Huszárszázadának!” Petőfi verse először 1848. augusztus 20.-án jelent meg a Nép Barátja c. újságban. Hatása a közvéleményre és a hivatalra (hadügyminisztérium) elsöprő erejű volt. Petőfi Sándor „Lenkei százada” című verse a legismertebb Lenkeyvel kapcsolatos mű.

Az közismert, hogy 1848. május 28.-án Galicában állomásozó 6. Württemberg magyar huszárezred egyik százada (Lenkey-század) Fiáth Pompeius főhadnaggyal megszökött. A szökött huszárok visszavitelével megbízott Lenkey János a parancsot megszegve nem az állomáshelyére vezette a 130 huszárt, hanem Kőrösmezőn át Máramarosszigetre, ahol felajánlotta szolgálatait a magyar kormánynak

Idehaza Mészáros Lázár hadügyminiszter szerint a Lenkey-huszárok katonaszökevények, akik súlyosan vétkeztek a fegyelem ellen, s a szökésért nem ünneplés jár, hanem szigorú büntetés.¹

A hazatért századot az ország közvéleménye kitörő lelkesedéssel fogadta, Máramaros megye nagy ünneplésben részesítette, a magyar hadügyminisztérium azonban a szökés miatt nehéz helyzetbe került.

Mészáros Lázár bizottságot nevezett ki ügyük kivizsgálására. A hadügyminiszter eredeti terve az volt, hogy a 3. számú Ferdinánd főherceg nevét viselő huszárezredbe sorozzák be a bűnös századot, s ott várja be az uralkodó döntését.

A budai főhadparancsnok és az osztrák hadügyminiszter, Latur elégedetlenek voltak a magyar minisztérium döntésével, s félve a század sikeres szökésének hatásaitól, szigorú eljárást követeltek.

Az ország azonban, a délvidéken már kitört nyílt fegyveres harcra hivatkozva, egy emberként állt ki a hazája védelmére hazatért huszárok mellett. Így

¹ A Württemberg-huszárok hazatéréséről részletesen szól: RÉDVAI István: Huszáraink hazatérése 1848/49-ben. Bp. 1941. 50-60; ROSONCZY Ildikó: Adalékok Lenkey huszárszázadának hazatéréséhez Folia Historica 7. Bp. 1979. 141-163; URBÁN Aladár: Lenkey százada. Élet és Tudomány (1962.10.sz.) 291-195. ; KOVÁSSY Zoltán: Újabb adatok Lenkey János hazatéréséről. Honismeret 1978/2.38-42

Mészáros Lázár elállt korábbi szándékától, s Lenkey századát báró Bechtold altábornagy vezérlete alatt felállított szegedi táborba irányította.²

A história és a vers keletkezését ismerjük Benkő Samu tanulmányából.³

Elemzése szerint Petőfi verse kívül esik a törvényhatósági és zsurnalisztikai akciókon, azokba nem kapcsolódott bele viszont biztosan ismerte a huszárok történetét, s tudomása lehetett arról is, hogy a hazatérés eszmei előkészítésében nem kis szerepet tulajdonítottak a Lenkey-huszároknak.

Amikor Petőfi verse megjelent, a Lenkey-huszárok már túl voltak a tűzkeresztségen, mivel a szentalmási csata 1848. augusztus 19.-én lezajlott.

1848. szeptember 2.-án Kossuth Lajos a képviselőházban elhangzott beszédében a délvidéki hadműveletekről szólva Lenkey kapitányt, mint a „legelhatározottabb hősiességérzet” megtestesítőjét aposztrofálta.⁴

Benkő szerint a Lenkey százada c vers megjelenése és a huszárokat dicsérő Kossuth -beszéd elhangzása között mindössze két hét telt el. Majd így értékeli azt: „Csendes, békés időben akár ütemegyezésnek is tekinthető ez, de a forradalom eseménygyorsító mechanizmusában feltétlen jelentősége van annak, hogy a költő két héttel korábban lép a nyilvánosság elé azokkal az eszmei következtetésekkel, melynek rövidesen a politikus ajkáról is elhangzanak. E kétségtelenül létező ritmuseltolódást azonban nyugodtan tekinthetjük költészet és politika különbségeiből eredő közegsajátosságnak, melynek ellenállása azonban nem volt olyan méretű, hogy kritikus pillanatban költő és politikus egymásra ne találjon.”⁵

Végül is ez a Petőfi által is megénekelt hazatérés mutatott példát a többi, külföldön állomásozó magyar huszárnak, mit kell tennünk, ha nem csak mondják, hanem valóban szeretik is hazájukat.

A Lenkey- század hazatérte, Petőfi versének megjelenése, a Kossuth 1848. szeptember 22.-i cikke, amelyben a külföldön lévő magyar katonákat a lapjában a forradalom védelmére hazahívta, a történelem, az irodalom és a politika olyan szerves kapcsolódását, egymást kölcsönösen gerjesztő hatását mutatja, amely csak különösen kiélezett válságszituációban érvényesül.

Egy kevésbé ismert verses epika, melynek szerzője Putnoki József, s címe „Szökött huszárok”, ugyancsak a Lenkey -századnak állít emléket⁶ Putnoki József munkája 1983.-ban reprint ben is megjelent.⁷ A mű szerzője Putnoki József (1814-1854) a 6. (Württemberg) magyar huszárezrednek egyik altisztje volt a Die Opposition c pesti újság 1848. aug.9. -i száma szerint. A szökött huszárok c összeállítás, mely közreadja a Lenkey -huszárok történetét és hazakerülésüket,

² ROSONCZY Ildikó, 1979.150

³ E témában lásd: Benkő Samu tanulmányát: A história és a vers Lenkei százada. Igaz Szó, 1969.11.882-892.-tanulmányt.

⁴ KOSSUTH Lajos összes munkái. XII. Bp. 1957. 870.

⁵ BENKŐ Samu, 1969. 892

⁶ PUTNOKI JÓZSEF: A szökött huszárok. Buda-Pest, 1848. Nyomatott s kapható Bucsánszky Alajosnál, Kerepesi út 1508 -ik sz[ám] a [latt]. Ennek eredeti példányát őrzi a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 819/1/1/1848.P. leltári szám alatt.

⁷ POGÁNY Péter (szerk.): Riadj magyar! 1848-1849 fametszetes ponyváí, csatakrónikái. Bp. 1983- 58-68.

1848. május 28. - június 2 között íródott.⁸ Putnoki verse helyismeret, átélést sugároz, a 40-49. strófáinak a magyar verses epika fényes lapjai között van a helyük, a mesélő kedv, meg a János vitéz I-X. részével vetekszik. Épp a ponyvafüzet költésének idején, június 6.-án vetett lángot a Délvidéken a szerb felkelés, a címlap mottóját és a befejezést azt motiválta „ - írta róla Pogány Péter.⁹ Putnoki művét Bucsánszky Alajos (Eger, 1802.- Bp. 1883.) pesti nyomdája adta ki, akinek műhelye a mai Rákóczi út 7. szám alatt állhatott. A Bucsánszky kiadónak ez az első forradalmi ponyvája, s illusztrátora. Mihalovics János készítette a fametszeteket. Bucsánszky Alajos A szökött huszárokat később német fordításban is kiadta Die desertirten Husaren, von Josef címen. Ez feltehetően 1848. augusztus elején jelent meg, a Die Opposition egy ez időben megjelent lapszáma dicséri a művet.¹⁰

Bucsánszky pesti nyomdája minden más kiadót megelőzött a ponyvakiadványok, kalendáriumok, verses füzetek előállított mennyisége és technikai színvonala terén. Választékosabb igényű műveket is kiadott (kezdetben fele arányban németül), mindig őszinte hazafisággal és kitűnő üzleti érzékkel. Putnoki Józsefet 1848-49.-ben Bucsánszky rendesen foglalkoztatta, majd Putnoki a magyar kormánnyal Debrecenbe menekült, míg Bucsánszky Pesten vészelte át a megszállást.¹¹

Való igaz, hogy Putnoki József művét az irodalomtörténet a ponyvairodalom témakörébe sorolja, mégis szerintem nem ez a döntő. A jelentőségét abban látom, hogy a Putnoki írta verses epika időben két hónappal megelőzi Petőfi versét, egy szemtanú tollából született mű, aki a Lenkey-huszárok egyike volt. A klasszikus irodalomtörténet a ponyvairodalmat kirekeszti, esetleg az irodalom periferiáján tartja számon, -mégis -a szakemberek véleményét tiszteletben tartva - Putnoki József munkáját könyvtörténeti, s egyben történelmi jelentőségűnek ítélem. Ezért soroltam be a Lenkeyről szóló irodalmi alkotások körébe.

A magyar irodalomtörténetben széles körben elterjedt az a téves nézet, hogy Eötvös Károly „Százhetvenöt huszár” című elbeszélésében, valamint Jókai Mórnak „A kőszívű ember fiai” című regényében Baradlay Richárd alakja és huszárjaiét Lenkey János huszárszázadáról mintázta volna meg.¹² Jókai Mór „A kőszívű ember fiai” című regénye 1869.-ben látott napvilágot.¹³ Valószínű, hogy a regényben olvasható történet a Baradlay Richárd vezette huszárok szökéséről rendelkezik valamilyen valóságos történeti alappal. A cselekmény helyszíne: osztrák területről, nyugatról érkeznek, az események menete: megütköznek az őket

⁸ POGÁNY Péter „A szökött huszárok” keletkezését 1848. május 28.-június 2. közzé teszik egyik helyen (POGÁNY Péter, 1983-583.), másutt azt írja: 1848. június 2.-át követő napok egyikén jelent meg (POGÁNY Péter, 1983.528.). Végül a Harmadik változatban 1848. június 6.-án, éppen a füzet költésének idején tört ki a délvidéki szerb felkelés (POGÁNY Péter, 1983. 529)

⁹ POGÁNY Péter, 1983. 528-529

¹⁰ POGÁNY Péter, 1953.529-530

¹¹ POGÁNY Péter, 1983.494

¹² SÖTÉR István (szerk.): A magyar irodalom története 1849.-től 1905.-ig IV. Bp. 1965.924; LENGYEL Dénes: Irodalmi kirándulások. Bp. 1974.17. -szintén Baradlay Richárd mintaképeként Lenkey Jánost említi. Ilyen előzmények után még a helytörténeti irodalomban is megjelent ez a gondolat: SEBESTYÉNY Sándor: Egri emlékhelyek. Eger,1970.40. lap.

¹³ BENEDEK Marcell (főszerk.): Magyar Irodalmi Lexikon. I. kötet. Bp. 1963. 531

üldöző császári csapatokkal (lásd Baradlay Richárd és Palvitz Ottó párbaját) nem a Lenkey-huszárok hazatérésének története. Azt, hogy Jókai az alapötletet egy magát a csapatot hazavezető huszártól hallhatta, valószínű. Sőt még az is elfogadható, hogy ugyanaz a huszár Eötvös ösztönzésére írta meg a történetet Jókai számára még valamikor 1867.-ben.¹⁴

Azt viszont már Eötvös Károly művéből tudjuk, hogy az adatközlő huszár a Vilmos-huszárok valamelyike lehetett, akit Jókai is ismert. Eötvös Károly „ Százhetvenöt huszár” című novellája. „A nagy év (1905) kötetben jelent meg először.¹⁵

E novella ismeretében egyértelműen megállapítható, hogy Eötvös nem a Lenkey vezette Würtemberg- huszárok szökéséről írt, ugyanis a novella anyagát Hermann Jánostól, az egykori Vilmos- huszártól vette át ő is és Jókai Mór is. Ezek alapján már tisztázott, hogy Baradlay Richárd alakja nem azonos Lenkey Jánossal, hanem a hazatért Vilmos - huszárok valamelyik parancsnokáéval. A Rédvay István által közölt névsorban a Szonthágh Frigyessel 1848. október 27.-én Magyarországra érkezett huszárok közt olvasható Hermann János tizedes neve.¹⁶

Az Eötvös novellában szereplők közt olvasható Zsurmay Lipót neve. Róla tudjuk, hogy szintén valóságos személy a Vilmos- huszárok közül, Zsurmay Lipót hadnagy vezetésével tért haza egy csoport 1849 őszén.¹⁷

Eötvös Károly novellájában a Vilmos-huszárok hazatérését írta meg., akik szintén Galiciában, Tarnopol környékén állomásoztak, s 1848 nyarán már hallottak a Lenkey -század szökéséről, de náluk szorosabb lévén az ellenőrzés, ők később térhettek csal haza.

Nem tagadható, Baradlay Richárd rokonszenves alakjában megtalálhatók Lenkey Jánossal azonos vonások, de személye inkább Jókai fantáziájának a szüleménye, semmint Lenkey legendás alakjával lenne rokon.

Idetartozik egy kevésbé ismert tény, amely nagyban elősegítette a Lenkey -század szökésének a sikerét. A Lenkey -huszárok Sztanyiszlaut (ma: Ivanovo-Frankovszk) elkerülvén, Nadwornán (ma: Nadvornaja) keresztül 1848. május 29.-én délután elérték a határt és hat órákor érkeztek Kőrösmezőre, miközben 17 mérföldnyi utat (kb.130 km!) tettek meg 21 óra menetidő alatt. Ez a teljesítmény a korban is igen ritkának számított.

A század sikeres szökését és gyors átkelését a Kárpátokon egy, a forrásokban Druzbaczký¹⁸, Drubáczký György¹⁹, Drusbánczký György²⁰, Druzbáczky György²¹

¹⁴ Lásd: SÓTÉR István (szerk.): A magyar irodalom története 1849.-től 1905.-ig IV. kötet. Bp. 1965.924.

¹⁵ Újra kiadására is sor került: Magyar elbeszélők. 19. század. II. kötet. Bp. 1976. 580-647. lapján a Szépirodalmi kiadó gondozásában.

¹⁶ RÉDVAI István, 1941.131

¹⁷ RÉDVAI István, 1941.132

¹⁸ JÓKAI Mór- BRÓDY Sándor- RÁKOSI Viktor (szerk.): Ezernyolcszáz-negyvennyolc. Az 1848/49-iki magyar szabadságharc története képekben. Bp. 1898. 74.

¹⁹ KIS-VÁRDAY Gyula: A bukovinai székely falvak. Ethnographia XLIV. 1933. 131-139

²⁰ HALÁSZ Antal: A hazatértek. A bukovinai magyarok kétszáz esztendeje. Nagyvárad,1941.86-87

néven nevezett domokosrendi szerzetes segítette. A fent említett írások mindegyike kiemelkedő tetteként hangsúlyozza Druzsbáczy György szerepét a Lenkey-század sikeres hazajutásánál, valamint kiemelik 1848-49.-es közszereplését is.

A szökés előzményeihez tartozik, hogy Druzsbáczy György galíciai Marenpolban (ma: Kamenyec-Podolszk) volt fehér dominikánus²², sőt ő volt a Lenkey-huszárok „regimentpátera”, vagyis ma úgy mondhatnánk, tábori lelkésze.²³

A legendás híró Druzsbánckyról keveset tudunk. Podolinba született, magyar iskolákat végzett, majd Galíciába került papnak. Utóbb domokosrendi szerzetes lett.²⁴ A forradalom és szabadságharc alatti tevékenységéért várfogságra ítélték, s Josephsandtban őrizték²⁵, mások szerint a forradalom után száműzték.²⁶ A lényeg az, hogy 1856 előtt a bukovinai Istensegítség községben volt plébános, ezután haláláig Józseffalván teljesített szolgálatot. Igazi apostola volt népének, és fenntartotta az érintkezést az anyaországgal, többek közt Deák Ferencnek és Jókai Mórnak is barátja volt.²⁷ Józseffalván a korábbi egyszerű kápolna helyett kőből épített templomot. 1867 után gyakran járt Magyarországon, gyerekeket hozott hazai iskolákba, akiket papoknak és magyar tanítóknak képeztek ki.

Élete utolsó 6 évében vakon is eleget tett hivatásának.²⁸ A bukovinai magyarok apjukként tisztelték, s nem véletlenül írták a józseffalvi templomkertben lévő sírkeresztjére: „Páter Hungarorum in Bukovinae.”²⁹

Az újabkori magyar irodalomban több olyan dráma készült, amelyben Lenkey János személyét megelevenítik az írók. Közülük azonban csak egy mű szól kizárólag Lenkeyről, s ez pedig Fekete Sándor „Lenkey tábornok” című két részes történelmi drámája. A mű keletkezésének előzményeihez tartozik, hogy 1978.-ban Egerben egy drámapályázatot írtak ki hazafiság és helytállás témakörben. A pályázat meghirdetői Eger Város Tanácsa, Heves Megye Tanácsa, a Művelődési Minisztérium, valamint a Magyar Írók Szövetsége volt. A pályázaton Fekete Sándor „Lenkey tábornok” c. darabja különdíjat kapott.

A darab cselekménye 1849 októberében Arad várában játszódik. A szabadságharc ügye elveszett, vezetői felett kimondták a halálos ítéletet. Lenkey és egykori tisztársa Ernst törzshadbíró vív egymással szellemi párbajt, s mindketten igyekeznek saját tetteik jogosságát bizonyítani. Lenkey megőrül és meghal. Orvosának és a katonai bírónak a jelenete a dráma csúcspontja. A drámát 1980. július 17.-én Egerben bemutatta az Agraria Játékszín, az egri vár Tömlöcbástyáját

²¹ NÉMETH Kálmán: Százezer szív sikolt. Bácsjózseffalva, 1943. 464.; LŐRINCZ Imre: A bukovinai Istensegíttől a völgyeségi Majosig. Bp. 1986. 26-29.; SEBESTYÉN Ádám: A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Mádéfalvától napjainkig. Szekszárd, 1972. 33

²² NÉMETH Kálmán, 1943.58-59

²³ LŐRINCZ Imre,1986.26

²⁴ HALÁSZ Antal, 1941.86

²⁵ NÉMETH Kálmán,1943. 58

²⁶ LŐRINCZ Imre, 1986.27

²⁷ HALÁSZ Antal, 1941.86

²⁸ NÉMETH Kálmán, 1943.59

²⁹ KIS-VÁRDAY Gyula, 1933.136

választva helyszínül.³⁰ Fekete Sándor „Lenkey tábornok” c. drámájáról egy tévéjáték is készült Hajdúfy Miklós rendezésében, amelyet 1985. október 6.-án esti főműsoridőben be is mutattak.

Száráz György 1972.-ben írt egy drámát, amelynek címe „A nagyszerű halál”, s alcíme Drámai utójáték egy történelmi tragédiához. A Száráz György-féle színdarabot a Gyulai Várszínház 1974. július 5.-én mutatta be először.³¹

A darab cselekménye a gyulai Wenckheim-kastélyban játszódik 1849 őszén, ahol a magyar hadsereg tábornoki karához tartozó tisztek sorában Damjanich, Kiss Ernő, Nagysándor József, Leiningen-Westerburg Károly, Poeltenberg Ernő mellett Lenkey János is tartózkodik. Gyula a helyszíne a történelmi tragédiának, ahol az orosz fogságban lévő magyar tábornokokat átadják az osztrákoknak. A drámában élénk állított Lenkey János csupán mellékszereplő, aki a lelki és fizikai összeomlás határán van, gondolatai is kuszáltak, helyenként zavarosak, állapota bemutatásával mintegy előrevetíti az író a később beteljesülő sorsát. Gerencsér Miklós „Aradi napló” c. történelmi regényében állít emléket Lenkey Jánosnak.³² Ez a regény egy képzeletbeli napló, s az aradi foglyok naplói adják ehhez a nyersanyagot. A regényben az író foglalkozik Lenkey sorsával, végig kíséri fizikai-szellemi romlását.

A Lenkeyről készült irodalmi munkák két fő téma körül íródtak. Az egyik a Lenkey vezette huszárszázad hazatérése. Petőfi verse, Putnoki verses epikája egyaránt ezt a kiemelkedő haditettét hangsúlyozzák érthető módon, ugyanis lenkeynek a sikeres szökése rendkívüli népszerűséget szerzett. Amikor az ország az önvédelmi háborúra kényszerült, s saját hadsereget kell szerveznie az ő példája a kortársakra gyújtóhatású volt.

A másik téma az aradi fogság, illetve a fogságba esés. Fekete Sándor, Száráz György színpadi művei, vagy Gerencsér Miklós történelmi regénye e témakörben készültek.

Más témában nincs Lenkey Jánosról készült mű, de nem is kell ezen csodálkozni. Életének erről a két időszakáról vannak viszonylag bőven források, visszaemlékezések. Sajnos Lenkey nem írt naplót, s alig néhány eredeti levele maradt meg, ezek azonban egy ember gondolatvilágába alig engednek betekinteni. Életének utolsó tragikus részéről, a börtönbeli elmeállapot romlásáról, 1849 szeptember 23. - szeptember 25 között részletes leírást ad dr. Jacob Böhm cs. és ki. főorvos, akit megbíztak Lenkey betegsége vizsgálatával. Fekete Sándor, Száráz György történelmi drámájának, illetve Gerencsér Miklós történelmi regényének jobb megértéséhez szükséges Lenkey betegségről szólnunk.

Sokszor és sokan felvetik, mi történt Lenkey Jánossal az aradi börtönben, mi volt a betegsége, gyógyítható lett volna-e, vagy szándékosan hagyták elpusztulni fogvatartói?

³⁰ FEKETE Sándor író jegyzetével az Agria '80. játékán bemutatott darab első része megjelent a Hevesi Szemle 1980.3. számában, a 7-13. lapokon a drámához írt szerzői előszóval.

³¹ A dráma megjelent KARDOS György (szer.): Rivalda 73-74. Nyolc magyar színmű. Bp. 1975. 631-730 lapokon

³² GERENCSÉR Miklós: Aradi napló. Történelmi regény. Bp. 1981.350-536. lapjai Lenkey Jánosról is szólnak.

Lenkey 1849 augusztus 25.-én érkezett az aradi várba a magyar tábornokokkal, akik közt ott voltak Kiss Ernő, Poeltenberg Ernő, Leiningen Károly és mások.³³ Az első kihallgatására 1849. augusztus 27.-én került sor, ekkor még úgy tűnik, semmi baja, a második kihallgatása 1849. szeptember 14.-én volt.³⁴ Még ekkor sincs nyoma semmiféle elmezavarnak. Másnap, 1849 15-i utólagos beadványában találni első jelét egyfajta zavarodottságnak. „...Kérem utólagos kihallgatásomat, a tiszt urak jelenlétében elő fogom adni életem főbb vonásait, mert ilyen leírhatatlanul borzalmas sorsa senkinek sem volt még, mióta világ a világ, és senkinek sem lesz, míg csak világ a világ.”³⁵

Az osztrák dr. Jacob Böhm cs. kir. főorvost bízták meg Lenkey betegsége vizsgálatával 1849. szeptember 23.-án, tehát egy héttel később. Böhm naplója 1849. szeptember 23.- november 25. között részletes leírását adja Lenkey fokozatos leromlásának, a betegsége elhatalmasodásának.³⁶

Azt, hogy mi válhatta ki az egyébként egészséges, jó kondíciójú, ereje teljében lévő férfinál az elmebajt, nehéz kérdés, biztosat senki sem tudhat. Az tény, hogy a többi vádlott még október 5.-én, az ítélet kihirdetése előtt is reménykedett a megígért kegyelemben. Nem hitték el, vagy nem akarták elhinni, hogy kimerik végezni őket. Lenkey nem így gondolkozott. Ő már 1849. augusztus végén tudta vagy sejtette, hogy meg kell halnia, mert a galíciai szökést nem bocsátják meg az osztrákok.

Szinnyei József naplójában azt írta 1849 augusztus 31.-én, hogy az Alföldről érkező futárok hírül adták Komáromban Arad elesét, és azt is, hogy Lenkeyt agyonlövik.

Schweindel József 1849. szeptember 22.-én ezt írta naplójába: „, Szegény Lenkeyt állítólag elítélték kötéltre, el sem tudom hinni, pedig azt állítják, hogy meg is mondták neki....”³⁷

Leiningen -Westerburg Károly napi jegyzetei közt ez olvasható: [1849] „, Szeptember 23. Vasárnap. Lenkey (megtébolyodott) [1849]” Október 3 Szerda.. Lenkey mindig tébolyodottabb.”³⁸

Lenkey János betegségét a korban demonomániának nevezték. Mai orvosi gyakorlat ezt a betegséget paranoid pszichózisként diagnosztizálná a tünetek és leírások alapján. Ennek egyik változata az ún. börtön paranoia. E betegség tünetei téveszmék s érzékcsalódások formájában jelentkeznek, s a beteg nem hajlandó táplálkozni. A táplálkozás hiánya a betegséggel együtt a szervezet nagyfokú leromlásához vezet. Tehát Lenkey elmebeteg volt, s ezért nem állították bíróság elé, de nem is engedték szabadon, őt ugyanis státusfogolynak tekintették. Őt is az aradi 13-mal együtt ítélték halálra, de mint elmebetegnek a kivégzésétől eltekintettek.

³³ KATONA Tamás: Az aradi vértanúk Bp. 1979. I-II. (összegyűjtötte, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és jegyzeteket írta) II. kötet.75

³⁴ KATONA Tamás, 1979.II. 176

³⁵ KATONA Tamás, 1979.II. 187.- Katona Tamás megjegyzése szerint a szeptember 14.-i vallomás még eléggé összefüggő, de nem tartja kizártnak, hogy ez esetleg a jegyzőkönyvet vezető hadbírónak köszönhető.

³⁶ KATONA Tamás, 1979. II. 263-269

³⁷ KATONA Tamás, 1979.I. 192

³⁸ KATONA Tamás, 1979.I. 152-154

Napjainkban az ilyen betegségben szenvedő ember megmenthető. A XIX. században ez a betegség öntörvényű volt, s a pusztulásba vezetett. Nem ismerték még a mesterséges táplálást, infúziókat és vértranszfúziót. A Lenkey betegségről írt osztrák orvosi vélemények tényszerűek és korrektek. Megjelölik a betegség okait is. „A betegség oka külső megnyilvánulásaiból világosan megállapítható az elkövetett vétkek és bűncselekmény tudata, a fokozódó lelkipurdalás, és a betegség kezdetén a bűncselekmény súlyának megfelelő büntetéstől való félelem.”³⁹ Az osztrák orvosi vélemények azért is helyénvalóak, mert íróik nem bírák voltak, hanem tárgyilagos szakemberek, akiknél az orvosi etika volt a mérvadó. Acsászári hatóság viszont Lenkeyt továbbra is fogságban tartotta, ugyanakkor a börtönben betegségét kezelni nem tudták, és a táborok ezért elviselhetetlen szenvedések után 1850. február 9.-én meghalt az aradi börtönben. Halálának pontos idejéről szóló legmegbízhatóbb adat egy Haynaunak készült hadbírói jelentés, amelyet Aradon 1850. február 14.-én írtak. „E hó 9.-én az itteni várban örzött, megtévelyodott és az orvosok által már reménytelen esetnek ítélt Lenkey János lázadóvezér végre halál útján fogyatéka jutott.”⁴⁰ Lenkey János Betegsége, az a tény, hogy ez kezdetben csak akkor lett volna kezelhető, ha szabadon engedik, de ez kivihetetlen volt, végzettszerűen kijelölte pusztulását. Ez a szituáció annyi tragikumot hordoz, hogy érthető módon felkeltette az írók érdeklődését, mert Lenkey sorsa egy jó dráma alapanyagát rejti.⁴¹ Záró gondolatként annyit, mint ezt a Lenkey Jánosról írt szépirodalmi művek tükrözik, és a történet írások is kétségtelenül alátámasztják, múlhatatlanul hiányzik egy alapos és részletekre kiterjedő Lenkey Jánosról készült életrajz.⁴²

³⁹ KATONA Tamás, 1979.I. 347.

⁴⁰ KATONA Tamás, 1979.II. 271. - Itt kell megjegyezni, hogy Lenkey János születésének és halálának pontos dátuma a róla készült nagyszámú írásban gyakran téves. Kétséget kizáróan Lenkey János Egerben 1807. szeptember 7.-én született az Egyházi Anyakönyv, Kereszteltek 1803-1912. Eger. VII/a kötet 178. lapján szereplő bejegyzés szerint. Lenkey János halálának téves dátuma olvasható Egerben a Kovács János utca 2. sz. alatti szülőházán lévő emléktáblán, ahol február 8. található, továbbá Egerben a Kisasszony temető bejárata közelében álló síremlékén is, ahol 1850 február 7. szerepel. Lenkey János halálának pontatlan ismerete bátyjának, Lenkey Károlynak a visszaemlékezésében közölt tévesztésére vezethető vissza. Évtizedekig csak ezt ismerték az utódok, ahol azt írta, hogy öccse 1850. február 7.-én halt meg. (LENKEY Károly: Helyreigazítás Lenkey János haláról. Eger, 1867. augusztus 8.-án írt levelét a Honvéd, 1867. 3. számában a 22. lapon közölte.; Lenkey Károly honvéd ezredes emlékirataiból. Közli: EGERVÁRI Ödön, Honvéd 1869., 194.lap.) A forradalom és szabadságharc vértanúinak az iratai meglehetősen későn váltak kutathatóvá. Először csak BARTHA Albert munkája: Az aradi 13 vértanú poréneke és kivégzésének hiteles története. Bp. 1930. 234. lapon közölte Lenkey János halálának megbízható idejét.

⁴¹ Tudomásom szerint Lenkey János bátyjáról, Lenkey Károlyról egy irodalmi mű született, T. ÁGOSTON László „A suszterinas” címen írt egyfelvonásos színpadi munkája. A darab első része megjelent a Hevesi Szemle 1987. 2. szám 2-9. lapján, míg a 2. rész a Hevesi Szemle 1987. 3. számának 5-9. oldalán.

⁴² E tanulmányhoz kapcsolódik az itt közreadott Lenkey Jánosról készült metszetábrázolás. Ez a metszet: „Weinwurm A. ph.” szignóval jelent meg GRACZA György: Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története ötkötetes művének Bp. 1894-ben kiadott I. kötete 315. lapján. Ez a metszet az egyik leghitelesebb portré Lenkey Jánosról.

LENKEY JÁNOS

honvédtábornok

Eger, 1807. szeptember 7. – Arad, 1850. február 9.

